

НАЙБІЛЬША ТЕХНОГЕННА КАТАСТРОФА ХХ СТОЛІТТЯ

З нагоди 20-річчя аварії на ЧАЕС

Аварія на Чорнобильській АЕС і досі залишається найбільшою техногенною та екологічною катастрофою сучасності. Вона призвела до забруднення понад 100 тис. км² територій в Україні, Білорусі, Росії. Радіоактивними нуклідами вражено більше 5 тис. міст і сіл трьох держав. Вплив аварії відчуло на собі населення Швеції, Норвегії, Польщі, Великої Британії та інших країн Європи.

20-м роковинам Чорнобильської катастрофи була присвячена сесія Загальних зборів НАН України, яка відбулася 21 квітня 2006 р. У її роботі взяли участь академіки і членкореспонденти, співробітники академічних установ, учасники ліквідації аварії на ЧАЕС, представники наукової громадськості України, а також учені з Російської академії наук і Національної академії наук Білорусі.

Вступним словом зібрання відкрив президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон. Він зауважив, що нині науковці констатують істотне зниження державної підтримки досліджень з чорнобильської тематики, наслідком чого стало згорання обсягів наукових робіт, а це абсолютно неприпустимо. За його словами, урок Чорнобиля болісний і трагічний. Набутий досвід має обов'язково враховуватися у плануванні дій з мінімізації наслідків усіх можливих аварій техногенного та природного походження. Зрозуміло, що ця робота потребує об'єднання зусиль учених України, Росії та Білорусі,

а також посилення до неї уваги світової наукової спільноти.

Масштабні заходи з локалізації небуваючої досі техногенної катастрофи та мінімізації її важких наслідків потребували мобілізації значних матеріальних і людських ресурсів, залучення військових, наукових, інженерно-технічних працівників та спеціалістів багатьох міністерств і відомств. Фахівці НАН України виконали величезний обсяг робіт з ліквідації та мінімізації наслідків цієї аварії, починаючи з перших, найбільш напружених і відповідальних днів, і донині, зробили вагомий внесок у виконання надзвичайно складних завдань. У розв'язанні невідкладних наукових проблем та здійсненні практичних заходів, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварії на ЧАЕС, взяли участь понад 40 наукових установ та організацій Академії, котрі працювали у тісній співдружності з науковими колективами профільних підприємств і відомств республіки, вченими і спеціалістами інститутів АН СРСР, і передусім, з Інститутом атомної енергії ім. І.В. Курчатова. Сьогодні можна впевнено сказати, що масштаби лиха, яке сталося в 1986 р., були істотно зменшені завдяки самовідданій праці науковців.

Для багатьох співробітників Академії — учасників ліквідації аварії на ЧАЕС — розв'язання цих винятково складних проблем стало основним і в подальшій науковій діяль-

У президії Загальних зборів

Фото Є. Чорного

ності. Пріоритетними напрямками досліджень, здійснюваних ними спільно з фахівцями Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, були і залишаються проблеми збереження здоров'я людей, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, зміцнення та підтримка бар'єрів радіаційної безпеки, радіаційний захист населення, екологічна і соціально-економічна реабілітація забруднених територій. Ідеться, зокрема, про дослідження якості питних підземних вод на території Київської промислової агломерації, створення багатофакторної схеми її районування.

Присутні вшанували пам'ять співробітників Академії, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, самовіддано боролися з радіаційним лихом та передчасно пішли з життя.

Академік НАН України В.М. Шестопалов виголосив доповідь «Уроки Чорнобиля. Із минулого у майбутнє», у якій узагальнив основні підсумки робіт, спрямованих на подолання наслідків аварії на 4-му блоці АЕС та обґрунтував заходи, котрі слід вжити, щоб остаточно розв'язати ці проблеми.

Спогадами про самовіддану працю, спрямовану на ліквідацію та мінімізацію наслідків аварії на ЧАЕС, своїми думками щодо шляхів їх подолання, убезпечення наших сучасників і наступні покоління від техногенних та екологічних катастроф поділилися академіки НАН України В.Г. Бар'яхтар, В.П. Кухар, Д.М. Гродзинський, а також директор Інституту проблем безпечного розвитку атомної енергетики РАН член-кореспондент РАН Л.О. Большов, почесний директор Інституту ботаніки НАН Білорусі академік НАН Білорусі В.І. Парфьонов, голова підкомітету з питань електроенергетики Комітету Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки народний депутат В.К. Бронников, а також російський журналіст і письменник В.С. Губарев.

Академік НАН України Б.І. Олійник висловив обурення з приводу деяких коментарів, зроблених на вересневому форумі у Відні, в яких ішлося про навмисне перебільшення негативних наслідків чорнобильської трагедії, нібито Україна, Росія та Білорусь побудували на ній цілу індустрію. Він наголосив на не-

обхідності поновлення у Верховній Раді комітету з проблем Чорнобиля, а також профільного міністерства, яке б переймалося проблемами потерпілих.

За словами члена-кореспондента РАН Л.О. Большова, основним уроком Чорнобильської катастрофи є те, що, використовуючи складну техніку, слід приділяти увагу не лише технічним проблемам, а й тому, що у будь-який момент суспільство має бути готовим до миттєвої і виваженої реакції на ті чи інші відхилення від показників нормальної експлуатації.

Академік НАН Білорусі В.І. Парфьонов зазначив, що завдяки спільним зусиллям трьох країн світ сьогодні зрозумів: Чорнобиль є науково-технічною проблемою усієї міжнародної спільноти. Аварія була глобальною, тому і співробітництво має бути широкомасштабним.

Велику групу співробітників Академії — учасників ліквідації аварії на ЧАЕС — було нагороджено відзнаками НАН України.

На завершення сесії присутні переглянули документальний фільм про роль установ Академії наук України у подоланні чорнобильського лиха.

УРОКИ ЧОРНОБИЛЯ: З МИНУЛОГО У МАЙБУТНЄ

Доповідь академіка НАН України В.М. Шестопалова

Несподіваний для всіх нас вибух на 4-му блоці Чорнобильської АЕС у 1986 р. був певною межею, що розділила наше життя на дві частини: відносно спокійну, мирну до аварії і повну драматизму — після неї.

Передовсім підкреслю, що аварія на ЧАЕС, як це було за часів Великої Вітчизняної війни, змобілізувала всі ресурси країни, серед яких одним із ключових був науковий потенціал Академії. Але, як і на початку війни, держава не була готова до таких масштабів катастрофи: у суспільстві панували, з одного боку, самовідданість і героїзм, а з другого — паніка, страх, розпач. У верхніх ешелонах влади не було чітко налагодженої системи реагування, початок активних захисних заходів затягувався, масштаби аварії та її небезпеки приховувалися від населення. Починаючи з тих перших драматичних днів, від уміння отримати в найскладніших умовах високих радіаційних полів необхідну інформацію, виконати, не маючи достатніх даних, науковий аналіз і спрогнозувати розвиток подій, обґрунтувати

напрями подальших дій, залежали успіх чи неефективна, а то й марна витрата зусиль багатотисячної армії ліквідаторів і країни в цілому. Відразу хочу зауважити, що в цій драматичній історії було і те, й інше.

Розглянемо лише деякі уроки Чорнобиля, які призвели до негативних наслідків і потребують якнайповнішого їх засвоєння з метою недопущення фатальних помилок у майбутньому.

Насамперед Чорнобильська катастрофа показала, що наявність у країні складних і небезпечних виробництв, навіть за найменшої вірогідності аварій, вимагає високого рівня професіоналізму, відповідальності і культури персоналу, своєчасного створення й ефективного функціонування державної системи реагування на техногенні та природні катастрофи. Досвід Чорнобиля переконливо засвідчив, що витрати на своєчасні заходи щодо підтримання безпечності виробництва, запобігання аваріям і підготовку до реагування на них значно менші, ніж витрати на ліквідацію їхніх руйнівних наслідків.